

Procesos de nulidad matrimonial tras la reforma del Papa Francisco, ed. María Elena Olmos Ortega, Madrid 2016, ss. 192

DOI: <http://dx.doi.org/10.15633/acan.2229>

Pozycja ta jest zbiorem czterech referatów wygłoszonych podczas konferencji naukowej zatytułowanej *Studium i dyskusja wokół motu proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”* [dalej: MIDI], a zorganizowanej przez Zarząd Hiszpańskiego Stowarzyszenia Kanonistów, która odbyła się 18 listopada 2015 roku w Madryckim Uniwersytecie Papieskim Comillas.

Pierwszy referat, którego autorem jest Rafael Rodríguez Chacón z madryckiego Uniwersytetu Complutense nosi tytuł: *Antecedentes, estructura y valor jurídico en el sistema normativo canónico de los dos motu proprio de 15 de agosto de 2015 y sus normas anejas*.

Referując problem usprawnienia i przyspieszenia procesów małżeńskich, autor odnosi się najpierw do przygotowującego Synod o Rodzinie *Instrumentum laboris* z roku 2014. W przypisach podaje integralny tekst włoski i tłumaczenie hiszpańskie nr 98–102 dokumentu, podkreślając zawarty w nim postulat usprawnienia procesów małżeńskich przy jednoczesnym wskazaniu głosów ostrzegających, iż taka tendencja może doprowadzić do niesprawiedliwych i błędnych wyroków. Następnie przytacza integralnie kolejny tekst: *Relatio ante disceptationem* z 6 października 2014 roku, podkreślając obecność w nim postulatu zlikwidowania obligatoryjnej drugiej instancji w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Uwypukla także zawartą tam wzmiankę o rozprzestrzenionej mentalności rozwodowej oraz znaczeniu wiary nupturientów dla ważnego zawarcia małżeństwa. Powody te miałyby czynić pokaźną liczbę małżeństw nieważnymi oraz skłaniałyby do wprowadzenia możliwości procesu pozasądowego przeprowadzanego przez biskupa diecezjalnego. *Relatio post disceptationem* syntetyzuje – w relacji autora – wnioski i propozycje rozwiązań z poprzednich dokumentów i w dużym stopniu jest zawarta w *Relatio Synodi* z 18 października 2014 roku. Wyraża ona potrzebę wprowadzenia możliwości skróconego procesu w przypadkach nieważności notoryjnej, a także możliwość zastosowania drogi administracyjnej dla stwierdzenia nieważności małżeństwa. W obu przypadkach biskup diecezjalny byłby odpowiedzialny za procedurę. W dalszej kolejności prelegent przedstawia proces przygotowania *Instrumentum laboris* z roku 2015, w którym (nr 115) wyraził się konsensus odnośnie do potrzeby wprowadzenia skróconego procesu w przypadku ewidentnej nieważności małżeństwa oraz brak takiego konsensusu

w odniesieniu do możliwości wprowadzenia drogi administracyjnej dla stwierdzenia teże nieważności.

W kolejnej części referatu kanonista omawia strukturę i naturę prawną m.p. MIDI. Krytycznie ocenia niepewny z punktu widzenia proceduralnego sposób promulgacji dokumentu i sugeruje nawet w tym kontekście potrzebę rozszerzającej modyfikacji kan. 8 kodeksu prawa kanonicznego [dalej: KPK] w odniesieniu do sposobów teże promulgacji. MIDI jest – jak stwierdza dalej – prawem papieskim, a więc powszechnym i najwyższym. Precyzuje, iż także trzecia część dokumentu – *ratio procedendi* – posiada status papieskiego, podobnie jak część pierwsza i druga zawierająca zmiany kanonów. Jest to szczególnie ważne – w opinii autora – w przypadku niezgodności zapisów *ratio procedendi* z regulacjami kodeksowymi, jak to ma miejsce np. w przyp. art. 18 §1 m.p. MIDI i nowego kan. 1667 § 1, które w odmienny sposób regulują możliwość obecności strony podczas przesłuchań drugiej strony oraz przesłuchań świadków.

Następnie prelegent analizuje formalny aspekt sposobu, w jaki MIDI zmienia zapisy KPK. Prezentuje także zakres powtórzeń, drugorzędnych modyfikacji oraz zmian substancjalnych w 21 reformowanych kanonach KPK oraz ewentualne problemy interpretacyjne w zderzeniu z innymi normami kodeksowych. Przedstawia w oparciu o wstępy do dokumentów, kilka wskazań tworzących klucz hermeneutyczny odczytywania nowych norm. Analizuje wpływ kan. 6 § 2, kan. 20 i 21 KPK na wykładnię nowych norm w odniesieniu do roli świeckiego w trybunale, a także w odniesieniu do powoływania trybunału jednoosobowego. W kontekście wspomnianych kanonów autor podejmuje także problem – po promulgacji MIDI – sytuacji prawnej trybunałów regionalnych i międzydiecezjalnych. W dalszej kolejności prezentuje dostępne na stronie internetowej Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych partykularne odpowiedzi na wątpliwości w interpretacji nowego prawa w odniesieniu do: przekształcenia zwykłego procesu w proces *brevior*; zgody obu stron na proces *brevior* oraz kompetentnego trybunału apelacyjnego dla sądu metropolitalnego. Analizuje także status normatywny tychże wypowiedzi. Następnie przechodzi do oceny obowiązywalności zapisów instrukcji *Dignitas connubi* po wejściu w życie m.p. MIDI.

Kolejny referat (Manuel Jesús Arroba Conde, *La pastoral judicial y la preparación de la causa en el Motu Proprio „Mitis Iudex Dominus Iesus”*) przedstawia tytułowy temat najpierw w kontekście nadzwyczajnego Synodu Biskupów z roku 2014 oraz adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium*. Ta ostatnia postuluje bowiem nawrócenie struktur duszpasterskich, z których – zdaniem autora – nie można

wyłączać trybunałów kościelnych. Adhortacja podkreśla również potrzebę „sztuki towarzyszenia”, która – jak przekonuje prelegent – ma swoje szczególne znaczenie w adekwatnym rozumieniu z punktu widzenia duszpasterskiego kontradyktoryjności procesu. Autor w kolejnej części referatu opisuje i uzasadnia ostateczną decyzję niewyprowadzania procedury stwierdzenia nieważności małżeństwa poza drogę sądową (na rzecz proponowanych: decyzji administracyjnych lub ograniczonych wyłącznie do forum internum) i podpisuje się pod nią. W dalszej części prezentuje możliwe obszary duszpasterskiego oddziaływania zarówno w ramach poradnictwa o charakterze prawnym udzielanego wiernym w odniesieniu do ważności ich małżeństwa, jak również w towarzyszeniu im już po zakończeniu procesu. Wskazuje również możliwości duszpasterskiego oddziaływania ze strony różnych osób – duchownych i świeckich – w fazie przygotowawczej sprawy przed wniesieniem skargi powodowej i po nim. Perspektywą tego oddziaływania – jak podkreśla autor – musi być zawsze prawda na temat małżeństwa przedstawiona stronom procesowym w sposób przystępny i duszpasterski oraz dogłębna znajomość znaczenia tytułów nieważności małżeństwa, a także umiejętność – również o charakterze duszpasterskim – odczytywania konkretnej sprawy w ich kontekście. Na zakończenie autor podkreśla znaczenie urzędu adwokata, który pełniąc swoją funkcję, nie powinien ograniczać jej do bycia pomocnikiem strony w „wygraniu procesu”.

Trzeci referat (Carmen Peña García, *El proceso ordinario de nulidad matrimonial en la nueva regulación procesal*) jest przeglądem nowej normatywy zawartej w m.p. MIDI z uwypukleniem nowości oraz ich relacji z kodeksową regulacją procesu spornego (kan. 1500–1655) oraz kodeksową regulacją procesu jako takiego (kan. 1400–1499). W dalszej części referatu autorka zajmuje się problemem zmiany normatywy dotyczącej trybunału kompetentnego do rozpatrzenia sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Podkreśla, że nadal ważne są kryteria, jakie Sygnatura Apostolska sformułowała w odniesieniu do interpretacji terminu „trybunał miejsca, w którym faktycznie trzeba zebrać większość dowodów”. Przy ogólnej aprobacie w odniesieniu do rozszerzenia zakresu trybunałów kompetentnych, prelegentka wyraża jednak obawę, czy wobec łatwego – w ujęciu prawa kanonicznego – uzyskania tymczasowego miejsca zamieszkania nie będziemy mieli do czynienia z niebezpieczeństwem „turystyki procesowej”. Kolejnymi analizowanymi tematami są: rozszerzenie uprawnień biskupa w powoływaniu swojego trybunału; rola biskupa jako sędziego w diecezji; możliwość przekazania spraw innemu trybunałowi bez konieczności zgody Sygnatury Apostolskiej; rozszerzenie możliwości powoływania sędziów świeckich. W tej ostatniej materii autorka

wysuwa tezę doktrynalną, iż do wykonywania władzy sądowniczej nie jest z samej natury tej władzy potrzebna władza święceń. Rozszerza tę tezę także na trybunał jednoosobowy, mimo że w nowej normatywie pozostaje wymóg sprawowania tego urzędu przez duchownego. W dalszej części zajmuje się wprowadzoną przez m.p. MIDI zmianą kryteriów powoływania przez biskupa trybunału jednoosobowego. Następnie podejmuje temat zmian w zwyczajnym procesie w pierwszej instancji. Najpierw wymienia modyfikacje dotyczące funkcji wikariusza sądowego, a także zmianę dotyczącą regulacji rekursu przeciwko odrzuceniu skargi powodowej. Szerzej analizuje problem zmiany przez wikariusza sądowego kwalifikacji procesu ze zwyczajnego na skrócony wraz z wymogami dla takiego aktu oraz rodzącymi się wątpliwościami w wykładni przepisów szczególnie w odniesieniu do wymaganej postawy strony pozwanej. Autorka uzasadnia również afirmatywną odpowiedź na pytanie, czy przeciwko takiej decyzji oficjała możliwy jest rekurs.

W kolejnej części referatu zajmuje się problemem dowodów, zwracając uwagę na zmodyfikowane podejście do skuteczności dowodowej deklaracji stron oraz jedynego świadka. Następnie omawia modyfikację, jaką m.p. MIDI wprowadza w odniesieniu do wymagalności ekspertyzy biegłego. Ujmuje ten problem w perspektywie instrukcji *Dignitas connubi* oraz odpowiedzi Sygnatury Apostolskiej z 16 czerwca 1998 roku. Zwraca także uwagę na modyfikację wymogów potrzebnych do zawieszenia sprawy o stwierdzenie nieważności i skierowanie jej na drogę procedury przygotowującej do rozwiązania małżeństwa niedopełnionego. W dalszej części autorka zajmuje się zniesieniem wymogu dwóch sentencji zgodnych dla orzeczenia nieważności małżeństwa oraz prawem do apelacji od wyroku w pierwszej instancji. Analizuje przypadek apelacji częściowej dotyczącej nie wszystkich rozstrzygniętych w sprawie, a przyjętych wcześniej tytułów nieważności małżeństwa. Podkreśla rolę obrońcy węzła małżeńskiego w perspektywie zniesienia obligatoryjności drugiej instancji. Zwraca uwagę na pozostawioną możliwość potwierdzenia dekretem wyroku, od którego nastąpiła apelacja. Analizuje ponadto regulację procedury w instancji apelacyjnej. Wyróżnia wątpliwości co do wykładni przepisu nowego kan. 1680 § 2 w odniesieniu do apelacji od sentencji negatywnej w pierwszej instancji. Usiłuje uzasadnić odpowiedź na pytanie, czy apelację od wyroku negatywnego w pierwszej instancji można w jakimś przypadku zakwalifikować jako „działanie na zwłokę” wymienione w tymże kanonie. W dalszej kolejności prelegentka obszernie zajmuje się nowościami dotyczącymi *nova causae propositio*. Omawia problem kompetentnego trybunału oraz interpretacji wymogu „nowych i poważnych dowodów”.

W konkluzjach wskazuje na istnienie zarówno wielu pozytywów reformy, jak i niebezpieczeństw, jakie mogą z niej płynąć.

Autorem czwartego i ostatniego referatu (*El proceso „brevior” ante el obispo diocesano*) jest dziekan Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii Carlos M. Morán Bustos. Na początku osadza tytułową problematykę w kontekście Nadzwyczajnego Synodu Biskupów oraz jego fazy przygotowawczej, wskazując na motywy powstania nowej regulacji dotyczącej procesu skróconego, za który jest odpowiedzialny bezpośrednio biskup diecezjalny. Następnie rysuje perspektywę władzy sądowniczej biskupa w diecezji w zestawieniu z generalnym kanonicznym kryterium niewykonywania przez niego osobiście owej władzy. W dalszej kolejności przechodzi do omówienia samego procesu skróconego regulowanego w m.p. MIDI. Najpierw analizuje wymogi potrzebne do zaistnienia takiego procesu. W przypadku żądania zgłoszonego przez oboje małżonków autor zastanawia się, czy w sytuacji zgody małżonków w odniesieniu tylko do niektórych rozpatrywanych tytułów nieważności, wymóg wspólnego żądania (nowy kan. 1683 1°) jest spełniony. Uzasadnia tezę afirmującą, że aby można było skorzystać z procesu skróconego, małżonkowie powinni być zgodni w odniesieniu do wszystkich tytułów sprawy. Podkreśla rolę obrońcy węzła małżeńskiego w zachowaniu kontradiktoryjności procesu już na etapie decyzji o zastosowaniu procesu skróconego. Analizuje także możliwość wniesienia prośby o proces skrócony w przypadku zaakceptowania przez stronę pozwaną skargi strony powodowej. Rozważa, na czym to zaakceptowanie powinno polegać, aby mogło być uznane za wystarczające do wniesienia prośby. Stara się odpowiedzieć na pytanie, co z punktu widzenia prawnego można uczynić, gdy w trakcie procesu skróconego strona pozwana wycofa swoją zgodę w odniesieniu do skargi powodowej. Następnie przeprowadza dokładną, egzegetyczną, opartą na normach kodeksowych, jurysprudencji i doktrynie analizę wymogu, którego spełnienie pozwala na rozpoczęcie procesu skróconego (nowy kan. 1683 2°): „przytaczane są [w żądaniu] okoliczności dotyczące faktów i osób, poparte zeznaniami lub dokumentami, które nie wymagają przeprowadzenia dokładniejszego badania albo dochodzenia oraz w sposób oczywisty wskazują na nieważność”.

W dalszej części zajmuje się szczegółowo dekretem wikariusza sądowego, który decyduje o rozpoczęciu procesu skróconego. Omawia ponadto problem ewentualnego rekursu przeciwko takiemu dekretowi, zarówno decydującemu o procesie skróconym, jak i odmawiającemu rozpoczęcia takiego procesu. W dalszej kolejności – również w szczegółowy sposób – omawia regulację dotyczącą jednego posiedzenia zbierającego dowody w czasie procesu skróconego. Analizuje także

regulację prawną dotyczącą wyroku biskupa. Sporo uwagi poświęca problemowi uzyskania przez niego pewności moralnej. Wyraża wątpliwość dotyczącą sytuacji, gdy proces skrócony prowadzony jest z kilku tytułów, a tylko w odniesieniu do jednego z nich biskup uzyskuje moralną pewność. Autor podaje argumenty zarówno za możliwością wydania wyroku przez biskupa odnośnie do tego tytułu, jak i za koniecznością skierowania w tym przypadku całej sprawy na drogę procesu zwyczajnego. Ostatnim omawianym szczegółowo zagadnieniem jest apelacja od wyroku biskupa wydanego w procesie skróconym.

Publikacja stanowi cenny wkład w poszerzające się spektrum komentarzy w odniesieniu do reformy procesowej papieża Franciszka. Ze względu na formułę referatów omawiających konkretne zagadnienia, omawiana pozycja nie posiada zalet uporządkowanych, egzegetycznych komentarzy do m.p. MIDI. Zawiera jednakże szerszą niż te komentarze analizę problemów, nad którymi autorzy chcieli się szczególnie zatrzymać.

ks. Andrzej Wójcik